

A család fogalma, belső viszonyai, egyéb párkapcsolati formák alkotmányjogi megközelítése¹

I. A család és a házasság fogalma, szabályozása

A család ősidők óta² a társadalom alapegysége, a nemzetek fennmaradásának eszköze. A családnak ily módon alapvető jelentősége van az alkotmányjog számára is. Család sokféle együttélési formából létrejöhet.³ Családnak tekinthető egy gyermektelen házaspár vagy egy gyermekes család, ahogy a nagyszülők és az unokák kapcsolata is önmagában, például a szülők halála esetén. Családnak tekinthető a testvérek kapcsolata, vagy más távolabbi rokonáról gondoskodó személyek egymás közti viszonya. A gyermek nemcsak vér szerinti hanem örökbefogadott gyermek, a szülő pedig örökbefogadó szülő is lehet. A családon belül tisztáznunk kell a házasságkötés fogalmát és kellékeit, ez az az együttélési forma, amely jogilag és az egyházak számára is a legteljesebben szentesíti férfi és nő kapcsolatát, de látható lesz az is, hogy az idő előrehaladtával másfajta párkapcsolatok is fokozatos elismerést nyertek az államok jogrendszerében. A házasság a családnak nem egyetlen megjelenési formája, ugyanakkor a házasság gyermekek születése nélkül is értékes és védendő. A házasságkötés és a családhoz való jog az egyén magánszférájához tartoznak, azonban az államnak ezeket védelemben kell részesítenie, így tehát indokolt az állam jogalkotó tevékenysége ezeken a területeken, elsősorban a polgári jog (családjog), az alkotmányjog és a büntetőjog részéről. „A védelem továbbá magában foglalja azt a követelményt is, hogy az állam ne csupán a fennálló házasságokat védje, hanem olyan jogi környezetet teremtsen (például a házasságban élőknek olyan jogi előnyöket nyújtson), amely arra ösztönzi polgárait, hogy a lehetséges együttélési formák közül a házasságot válasszák, és családot alapítsanak.”⁴

A történelem folyamán az egyház kizárólagos hatáskörébe tartozott a házasságkötési ceremónia lebonyolítása és az anyakönyvezés. Az állam fokozatosan nyert teret ezekben a kérdésekben, ahogy a szekularizáció haladt előre. A legelső rendelkezés Kálmán Király Dekrétomainak Második Könyve, amely 15. Fejezetében úgy rendelkezik a házasságkötésről, „hogy az egyház színe előtt legyen.”⁵ A házassági jogról ezt követően az 1894. évi XXXI. törvénycikk rendelkezett, majd az 1946. évi XXIX. törvény a házasságon kívül született

¹ „A TKP2021-NKTA-51 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.”

A szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszékének habilitált egyetemi docense. bodi.stefania@uni-nke.hu

² Így szól a Biblia: „24. Annakokáért elhagyja a férfiú az ő atyját és az ő anyját, és ragaszkodik feleségéhez: és lesznek egy testté.” AZ ÓTESTAMENTOM KÖNYVEI, Mózes első könyve a teremtésről, 2.24, <https://mek.oszk.hu/00100/00161/00161.pdf>

³ Lásd a témakörben az alábbi tanulmányokat: Barzó Tímea: A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei MISKOLCI JOGI SZEMLE: A MISKOLCI EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK FOLYÓIRATA 12: 1. különszám pp. 37-57., 21 p. (2017), Barzó Tímea: A családok védelmének megjelenési formái a 2013-as Ptk. Családjogi Könyvében, In: Szalma, József (szerk.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, 2013: Polgári törvényhozás és társadalom, Újvidék, Szerbia: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (2014) 737 p. pp. 241-270., 30 p.

⁴ Szabó Zsolt: A házasság és a család alkotmányos védelme, In: Alapjogok, - Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon, (szerk.) Bódi Stefánia-Schweitzer Gábor, NKE ÁNTK, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 368.o.

⁵ Ezer év törvényei, net.jogtar.hu

gyermek jogállását rendezte. 1894-ben tehát törvényben mondták ki, hogy házasságot polgári tisztviselő előtt lehet kötni,⁶ amely nagy áttörés volt a polgári jogfejlődésben. „Ezután a jogtudósok nem is tartották valódi jognak a kánonjogot.”⁷ A születések, házasságok és halálozások közhiteles állami anyakönyvezéséről ezzel egy időben az 1894. évi XXXIII. törvénycikk rendelkezett. Az 1946. évi törvény pedig a jogegyenlőség nevében megszüntette a különbségtételt a házasságból és házasságon kívül született (törvényes és törvénytelen) gyermekek között. Az 1946. évi I. törvény a köztársasági „kisalkotmány” nem tartalmazott kifejezett rendelkezéseket a családra vonatkozóan, de ez volt az a korszak, amely a jogegyenlőséget hangsúlyozva megnyitotta az egyetemek kapuit (az összes egyetemet) felvilágosult szellemben a nők előtt.

Az 1949. évi XX. törvény a népköztársasági alkotmány 50.§-ban kifejtette, hogy „a Magyar Népköztársaságban a nők a férfiakkal egyenlő jogokat élveznek. (2) A nők egyenjogúságát szolgálják: munkafeltételeiknek a férfiakéval azonos módon való biztosítása, a terhesség esetére a nőknek járó fizetett szabadság, az anyaság és a gyermek fokozott törvényes védelme, továbbá az anya- és a gyermekvédelmi intézmények rendszere.” Az 51.§-ban az alkotmány tartalmazta, hogy „a Magyar Népköztársaság védi a házasság és a család intézményét.” Az 52.§-ban pedig kifejezésre juttatta, hogy „a Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére; következetesen védelmezi az ifjúság érdekeit.” Az emberek házasságban éltek a szocializmus évtizedeiben is. A rendszer különös gondot fordított a szocialista erkölcsre, illetve a férfiak és a nők egyenjogúságára, amely megnyilvánult a nők mezőgazdasági munkákba való teljes körű bevonásában is. A korszak meghatározó törvénye volt az 1952. évi IV. törvény, a Csjt. (családjogi törvény) vagyis a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvény. A Csjt. nem tartalmazott ugyan explicit definíciót a család fogalmára nézve, de rendelkezéseiből kiderült, hogy a házastársak egyenjogúságát vallotta, védte a kiskorú gyermek érdekeit és az örökbefogadással létrejött kapcsolatot is családi kapcsolatnak tekintette, ahogy a mostohaszülő és mostohagyermek közti kapcsolatot is.

A szocializmusban a család felfogását jól érzékelteti Nizsalovszky Endre⁸ írásában. A szocialista családfelfogás minden hátrányos megkülönböztetést igyekezett megszüntetni a nők és a házasságon kívül született gyermekek vonatkozásában, a házassági köteleket felbonthatónak tartotta, ellentétben a korábbi korok felfogásával, a házastársak egyenjogúságát vallotta minden tekintetben, a családot nem tartotta összeegyeztethetőnek a gazdasági érdekekkel (mint családi kapcsolatot keletkeztető okkal), és a család rendjét mindenféle faji, nemzetiségi, származási és hasonló szemponttól független felépítménynek gondolta.

⁶ Így ír erről a későbbiekben Nizsalovszky Endre: „Bár a felszabadulás évében léptek 50. évükbe azok az utolsó házasságok, amelyek kizárólag egyházi kötéssel keletkeztek, és a kapitalista kor rendje szerint keletkezett családok még hosszú időn át nagy számmal fognak fennállni, természetesen a család jogi rendje ezekben is a szocialista rendnek megfelelően alakult át, és nincs mód a kapitalista szemléletnek megfelelő családi rendet semmiféle, a törvény által elismert megállapodással sem fenntartani. Nincs mód a házastársak egyenjogúságának csorbítására, minden erre irányuló ügylet semmis.” Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963. 60.o.

⁷ Horváth Attila: A vallásszabadság és az egyházjog története Magyarországon az államalapítástól a II. világháborúig, HÉT HÁRS 10: 3-4 pp. 12-20., 9 p. (2011), 13.o. http://real.mtak.hu/34851/7/vallasszabadsag_es_egyhazjog_tortenete_magyarorszagon.pdf

⁸ Nizsalovszky Endre: A család rendjének jogi alapjai, Akadémiai Kiadó, Budapest, (A család szocialista rendjének új alapelvei) 1963. 96-103.o.

II. A család fogalma napjainkban

A jelenlegi családfogalom meghatározásához az Alaptörvény és a Családvédelmi törvény vannak segítségünkre. Az Alaptörvény kifejezésre juttatja, hogy a családi kapcsolat alapja a házasság, valamint a szülő-gyermek viszony. A Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyve (CSJK) viszont nem tartalmaz család-definíciót a cikk megírásának idején.

A 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről viszont bőven tartalmaz információt, igaz sok megállapítása a családra vonatkozóan inkább az alkotmányjog területére tartozik. Ilyen megállapítások, hogy a családot önálló közösségnek tekinti, amely már a jog és a társadalom kialakulása előtt létezett, erkölcsi alapokon nyugszik, a legfontosabb nemzeti erőforrás, amely a nemzet fennmaradásának és a személyiség szabad kibontakoztatásának is eszköze. A hatályos törvény a házasságot és a szülő-gyermek viszonyt tekinti a család alapjának, ahogy az Alaptörvény is, kifejezésre juttatja, hogy az anya nő, az apa férfi, majd hitet tesz a családok támogatása mellett.⁹ A törvény korábban is kísérletet tett a család definiálására, de a törvénynek ezek a rendelkezései amint alább utalunk rá, hatályon kívül helyezésre kerültek az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII.20.) határozatának megfelelően. A törvény megsemmisített rendelkezései túlságosan szűken határozták meg a család fogalmát, kizárva abból a házasságban nem élő élettársakat. Így szólt a hatályon kívül helyezett rendelkezés: Csvt. „7. § (1) A család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság. (2) Egyenesági rokon kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre.”

„Az azonos nemű bejegyzett élettársak esetében azonban az AB úgy érvelt, hogy jogi értelemben vett család kizárólag közös örökbefogadás (illetve egymás gyermekének örökbefogadása) útján jöhetne létre; ennek kizárásával pedig a jogalkotó számukra nem kívánta elősegíteni a jogi értelemben vett családdá válást... az elismerés és a védelem igénye esetükben az emberi méltósághoz való jogból, az abból származtatott önrendelkezési jogból, az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból következik.”¹⁰ Az ellentétet a törvény és az Alaptörvény között az Alaptörvény negyedik módosítása¹¹ oldja majd föl.¹²

A törvényben szereplő új meghatározással azt láthatjuk, hogy lényegileg megegyezik a korábbival (házasság preferálása, szülő-gyermek viszony, a házasság férfi és nő között jöhet létre). Bár nem nevesíti sem a de facto élettársakat, sem a bejegyzett élettársakat, arra a következtetésre juthatunk, hogy a bejegyzett élettársak kvázi a házastársak jogaival bírnak, így tulajdonképpen egymás közeli hozzátartozói, illetve látható lesz, hogy családjogi hatásokkal rendelkezik az élettársi kapcsolat is bizonyos feltételek esetén. Az alapelvekből és a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseiből vonhatjuk le azt a következtetést is, hogy a család fogalma tágabb, mint első ránézésre tűnik, hiszen a Családvédelmi törvény és a Polgári Törvénykönyv elismeri az örökbefogadással létrejött családi kapcsolatot is, az élettársi kapcsolat is megalapozhat tartást, a mostohaszülőnek is van tartási kötelezettsége a kiskorú gyermek irányába...

⁹ Csvt. bevezetés

¹⁰ Barzó Tímea: A családok védelmének megjelenési formái a 2013-as Ptk. Családjogi Könyvében, In: Szalma, József (szerk.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, 2013: Polgári törvényhozás és társadalom, Újvidék, Szerbia: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (2014) 737 p. pp. 241-270., 30 p. 242-243.o.

¹¹ Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása, (2013. március 25.) 1. cikk

Az Alaptörvény L cikk (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”

¹² Barzó Tímea: A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei, i.m.42.o.

Természetesen nem szükséges mondanunk, hogy a korábbi korokban nem merült fel az a kérdés, hogy a házasság ne férfi és nő kapcsolata lenne. Ez a témakör a XX. században került előtérbe és Hollandia volt 2011-ben az első ország, amely engedélyezte az azonos nemű párok házasságkötését.

III. A család jelentősége az Alaptörvényben és az alkotmányjogban

Magyarország Alaptörvényében kiemelt jelentőséget foglal el a család és annak védelme, erre több rendelkezés is utal:

Nemzeti Hitvallás

„Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.”

L) cikk

(1) „Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi. (2) Magyarország támogatja a gyermekvállalást. (3) A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.” Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításával került az L) cikkbe az a mondat, hogy az anya nő, az apa férfi. A módosítás reflektálni kívánt azokra a biológiai nemet érintő folyamatokra is, amelyek az Európai Unió keretei közt kezdtek kibontakozni ekkoriban.¹³ Az L) cikk (1) bekezdése az Alaptörvény 9. módosítása (2020. december 22.) 1. cikkével megállapított szöveg. A házasság középpontba állításával az is kiderül, hogy ez az életközösség kiemelt védelmet élvez és többletjogokat jelent a többihez képest.

Vannak azonban olyan rendelkezések is, amelyek más jogról szólnak ugyan, de ezekben is tetten érhető a család és a magánélet védelme. Ilyenek:

VI. cikk

(1) „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.” Az Alaptörvény 7. módosításával fogalmazta meg a jogalkotó, hogy a gyülekezési jognak fejet kell hajtania a magán- és családi élet védelme előtt.

XV. cikk

(5) „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.” Ebben a cikkben az állam intézményvédelmi kötelezettsége jut kifejezésre.

Magyarország Alaptörvényének kötelezettségei között is találhatunk több olyat, amelyeken keresztül a család védelme és jelentősége olvasható ki. Erre céloz a jogalkotó, amikor a XVI. cikkben azt írja (3) hogy „a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.” (4) „A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.”

¹³ Ezekre a folyamatokra reagált a Csvt. is, amikor kimondta, hogy 18 éven aluliak számára tilos olyan tartalmat elérhetővé tenni, amely a születési nemnek megfelelő önazonosságtól való eltérést, a nem megváltoztatását, valamint a homoszexualitást népszerűsíti, jeleníti meg. 5/A.§ 1.§(2)bek. Ugyanezt kimondja, a gyermekvédelmi törvény is 6/A.§-ban.

Látni fogjuk a továbbiakban, hogy a család, a házasság és a gyermekek védelmében nemzetközi egyezmények, külön törvények¹⁴ is tartalmaznak rendelkezéseket, valamint az Alkotmánybíróság több határozata is foglalkozott a témával, különösen: a 995/B/1990. AB határozat, a 22/1992. (IV.10.) AB határozat, a 14/1995. (III. 13.) AB határozat, a 154/2008. (XII. 17.) AB határozat, 75/2007. (X. 19.) AB határozat és a 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

IV. A család és a házasság a nemzetközi egyezményekben

A családról nem csupán az államok alkotmánya tartalmaz rövidebb vagy hosszabb rendelkezéseket, hanem az alkotmányjog szempontjából releváns nemzetközi emberi jogi egyezmények is nevesítik a jogintézmény védelmét. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye¹⁵ 8. és 12. Cikkében az alábbi rendelkezéseket tartalmazza:

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. 2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”¹⁶

„A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint.”¹⁷ Az egyezmény nem tesz kísérletet a család fogalmának definiálására.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája¹⁸ szerint:

„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát és kapcsolattartását tiszteletben tartsák.”¹⁹ „A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint biztosítani kell.”²⁰

„A család jogi, gazdasági és szociális védelmet élvez. A család és a munka összeegyeztetése érdekében mindenkinek joga van a védelemre a gyermekvállalással összefüggő okból történő elbocsátás ellen, valamint joga van a fizetett szülési és szülői szabadságra, ha gyermeke születik, vagy gyermeket fogad örökbe.”²¹ Az egyezmény indokolása hangsúlyozza, hogy rendelkezései az Emberi Jogok Európai Egyezményét veszik alapul, de ez az egyezmény nem tiltja a házassági status megadását két azonos nemű személynek, amennyiben azt a nemzeti jog lehetővé teszi. Hozzáfűzi továbbá, hogy a definíció korszerűsítése miatt a családalapításnak más útját is elfogadják a házasságkötésen kívül.²²

¹⁴ Lásd pl. 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről, 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

¹⁵ 1993. évi XXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

¹⁶ 8. cikk, Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

¹⁷ 12. Cikk, Házasságkötéshez való jog

¹⁸ 2007. évi CLXVIII. törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről

¹⁹ 7. cikk, A magán- és a családi élet tiszteletben tartása

²⁰ 9. cikk, A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jog

²¹ 33. cikk, 1.2. bek. A család és a munka

²² Magyarázat a 9. cikkhez – A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jog, <https://njt.hu/jogszabaly/2007-168-00-00>

Az ENSZ keretében elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya²³ 23. cikke szerint: „A család a társadalom természetes és alapvető egysége, és joga van a társadalom és az állam védelmére. 2. A házasságkötésre alkalmas korban levő férfiak és nők házasságkötési és családalapítási jogát el kell ismerni. 3. Házasságot csak a házasulandók szabad és teljes beleegyezése alapján lehet kötni. 4. Az Egyezségokmányban részes államok megfelelő lépéseket tesznek annak biztosítására, hogy a házaspár jogai és kötelességei a házasság fennállása alatt és felbontása esetén egyenlők legyenek. A házasság felbontása esetén rendelkezni kell a gyermekek szükséges védelméről.” Az egyezmény ad egyfajta definíciót a családot illetően, de nem részletezi, hogy kik tartoznak a család fogalmába.

V. A témakör megjelenése az egyes jogágakban

Az alkotmányjog a család és a házasság intézményével kapcsolatban az állam intézményvédelmi kötelezettségével kapcsolatos szabályokat tartalmazza, valamint kifejezésre juttatja a család, a magánélet és a házasság intézményéhez kötődő egyéni jogokat és kötelezettségeket. Az alkotmányok tartalmazzák az arra való utalást is, hogy egy nemzet fennmaradása szempontjából milyen nagy jelentőséggel bír a család fogalma. Az alkotmányos szervek működése kapcsán találhatunk még a családtagokkal összefüggésben összeférhetlenségi szabályokat is, erre példa a bírókra vonatkozó azon szabály miszerint „a bírósági vezetők hozzátartozója a bírósági vezető által vezetett bíróságon vagy bírósági szervezeti egységben bíróként nem működhet. Az érintett bírák legkésőbb az összeférhetlenségi ok keletkezésétől számított 30 napon belül kötelesek közös megállapodással kezdeményezni az összeférhetlenségi ok megszüntetését, ennek elmaradása esetén a bírósági vezetőt a kinevező 30 napon belül vezetői tisztségéből felmenti. Összeférhetlenségi esetben felmentést az OBT adhat. Az összeférhetlenség feloldásának kivételes módja az együttlalkalmazási tilalom alóli felmentés. A felmentésre akkor kerülhet sor, ha az összes körülményre figyelemmel megállapítható, hogy az adott vezetői állás betöltése más módon nem lehetséges.”²⁴ Utalunk kell arra, hogy a család és a házasság jogi szabályozása más jogágakban is megjelenik, helyenként olyan vegyes normák formájában, melyek az alkotmányjog egyes rendelkezéseivel összhangban értelmezhetőek.

A polgári jogban (családjogban) találhatóak a házasságkötés szabályai, alaki kellékei, a házasság érvénytelenségi okainak szabályozása, a házasság megszűnése, a házastársak névviselése, a házassági vagyoni jog és a házassági vagyoni szerződés, a házasság, a család és a gyermek érdekeinek védelme, a házastársi tartás szabályai, részben a magán és családi élet védelmének szabályai, a gyermektartás és a gyermekkel való kapcsolattartás szabályai válás esetén, az örökbefogadás szabályai, a gyámrendelés, stb.. Korábban a családjogról önálló törvény rendelkezett hazánkban, ez volt az 1952. évi IV. törvény, a Csjt., azonban az „új” Ptk. a 2013. évi V. törvény megszületése óta, a Polgári Törvénykönyv (negyedik) részét képezi.

A munkajog és a szociális jog tartalmazza a munkavégzéssel összefüggésben az anyaság védelmével kapcsolatos rendelkezéseket, a gyermekgondozási támogatásokat, illetve az özvegyiség, árvaság esetén járó ellátásokat.

A büntetőjogban is hangsúlyos a család és a hozzátartozók védelme, hiszen súlyosabban minősülnek egyes bűncselekmények, amennyiben hozzátartozó sérelmére követik el. Vannak tényállások, melyek megalkotásával az állam fellép a büntetőjog eszközeivel is a család védelmében, ilyenek pl. a Kettős házasság, a Kiskorú veszélyeztetése, a Gyermekmunka, a Kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása, a Kiskorú elhelyezésének megváltoztatása, a

²³ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

²⁴ 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról, 41.§42.§(2)(3) bek.

Tartási kötelezettség elmulasztása, a Kapcsolati erőszak, és a Családi jogállás megsértése című tényállások.²⁵

VI. A családra és a házasságkötésre vonatkozó alkotmánybírósági határozatok

A magyar Alkotmánybíróság működése kezdetei óta foglalkozik a család és a házasság védelmével és a fogalmak értelmezésével. A tárgykörben született határozatok lényegét az alábbiakban foglaljuk össze.

995/B/1990. AB határozat: indítványozók egyebek mellett azt kifogásolták ebben az esetben, hogy míg a házasságkötéshez elegendő a feleknek az anyakönyvvezető előtt megjelenni, addig a váláshoz bírósághoz kell fordulni. Szerintük ez alkotmányellenes. Az Alkotmánybíróság kifejtette határozatában, hogy ha a házasság és a család intézménye alkotmányos védelem alatt áll, akkor az ezzel kapcsolatos viszonyok rendezése - minthogy az állampolgárok idevágó jogai alapjogok - csak törvénnyel lehetséges, akkor a házasság felbontásának törvényes szabályok között tartása pedig az Alkotmány által a család védelmére előírt állami feladat, amelynek eszköze a bírói út. ABH, 1993, 515, 520.

22/1992. (IV.10.) AB határozat: a jogalkotó alkotmányellenesnek találta azt a törvényi rendelkezést, amely szerint a parancsnok előzetes engedélye kellett a fegyveres testületek állományába tartozó házasságkötéséhez. A szabályozás annál is inkább abszurd volt, mivel a házasságkötéshez való jog az önrendelkezési jogból vezethető le, ami pedig az emberi méltóságból fakad, amely az ember érinthetetlen sajátja. ABH 1992, 122, 123.

14/1995. (III. 13.) AB határozat: az elhíresült határozatban azt mondta ki a taláros testület, hogy nem valósít meg diszkriminációt az azonos nemű párok házasságának hiánya, hiszen a férfiak és a nők számára egyaránt tilos az azonos neműekkel való házasságkötés. A férfi és nő életközösségéből létrejövő házasság az az intézmény egyúttal, amely közös gyermekek nemzését és felnevelését célozza. Ugyanakkor utalt rá, hogy két személy életközössége is lehet nemtől függetlenül értékes, vagyis igényt tarthat *bizonyos* jogi védelemre és elismerésre. ABH 1995, 82, 84, 85.

75/2007. (X. 19.) AB határozat: ebben a határozatban az AB jóváhagyta az OVB népszavazás kezdeményezését elutasító döntését. A népszavazásra bocsátandó kérdés az lett volna, hogy: „Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson annak érdekében, hogy egy embernek egyidejűleg több házastársa legyen?” Indítványozók tehát szerették volna a poligámia intézményét megszavaztatni. Az Alkotmánybíróság szerint „a kezdeményezés tárgyában megtartott eredményes népszavazás a »házasság« alanyai számának növelésével megváltoztatná az Alkotmány rendelkezése mögötti tartalmat és így burkolt alkotmánymódosítást eredményezne”. ABH, 2007, 731.

154/2008. (XII. 17.) AB határozat: ebben a határozatban az Alkotmánybíróság azt a gondolatot juttatta kifejezésre, hogy nem alkotmányellenes az azonos nemű párok részére a bejegyzett élettársi kapcsolat elismerése, amely az önrendelkezési jogból fakad, vagyis ebből a jogból nem csupán a házasságkötéshez való jog vezethető le. Felhívta a testület arra is a figyelmet, hogy az egyes jogintézmények világos elhatárolása kötelessége a jogalkotónak. ABH, 2008, 1203, 1221.

43/2012. (XII. 20.) AB határozat: ebben a döntésben a testület a családvédelmi törvény egyes rendelkezéseit semmisítette meg, mert azok sértették az egyenlő bánásmód, illetve a jogállamiság elvét. A családvédelmi törvény kizárta a család fogalmából a bejegyzett élettársi kapcsolatot, valamint az öröklésből is kizárta őket, ezzel egyúttal ütközött a Ptk.-val is. Az indítvány megalapozott volt az AB szerint, mert „az Alkotmányból nem a házassági kötelék,

²⁵ Btk. XX. Fejezet, A GYERMEKEK ÉRDEKÉT SÉRTŐ ÉS A CSALÁD ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK, 208-214.§

mint együttélési forma »egyedüli« [kizárólagos], hanem a »különös« [kiemelt, alkotmányos szintű] védelme vezethető le, vagyis az alaptörvény nem zárja ki más, a házasságtól eltérő párkapcsolatok törvényi szintű oltalmát.” ABH 2012, 296, 305.

VII. A házasságkötéshez való jog, a házasság alkotmányos elemei

A házasságkötésnek az alábbi fogalmi elemei vannak:

-férfi és nő kapcsolata: házasságot az Alaptörvény értelmében férfi és nő köthet, vagyis az azonos neműek házasságkötését nem ismeri el a magyar jog. Az Alkotmánybíróság már jóval az Alaptörvény megszületése előtt állást foglalt a témában²⁶ és úgy vélte, hogy férfi és nő érzelmi és gazdasági kapcsolata az, amelyet a jog ősidők óta védelemben kíván részesíteni.

-két személy kapcsolata: bár a korábbi években indítványozók szerették volna népszavazásra bocsátani a poligámia intézményét, erre nem került sor az Alkotmánybíróság fent hivatkozott határozata értelmében. Ezzel összhangban a magyar büntetőjog büntetni rendeli a kettős házasság intézményét.

-önkéntes elhatározás alapján jön létre: ez az elemi feltétel természetesnek tűnhet számunkra, de a világ több országában nem az. A nők jogai nem mindenhol érvényesülnek, noha a nők jogaiért folytatott küzdelem is immár több száz évre nyúlik vissza. Az önkéntesség mellett hangsúlyoznunk kell a felek egyenjogúságát, egyenlő jogait, a házasság megkötésekor, a házasság alatt és felbontásakor egyaránt.

-életkorhoz kötött: a gyámhatóság a tizenhatodik életévét betöltött korlátozottan cselekvőképes kiskorúnak a házasságkötésre jogszabályban meghatározott esetben engedélyt adhat.²⁷ A kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik.²⁸ Ettől a kivételtől eltekintve házasságot 18. életévét betöltött férfi és nő köthet.

-alaki feltételek: a férfi és a nő együttes személyes jelenléte az anyakönyvvezető előtt, az anyakönyvvezető hivatalos tevékenysége,²⁹ továbbá két tanú jelenléte, a ceremónia nyilvánossága, és az a feltétel, hogy az önkormányzat hivatalos helyiségében történjék a szertartás.³⁰ Magyarországon az egyházi házasságkötés önmagában nem érvényes, a polgári szertartás azonban igen. Számtalan országban azonban az egyházi házasságkötés önmagában is elegendő ahhoz, hogy a házasság érvényesen létrejöjjön. Így az egyházi házasságkötés „megkötése pillanatától civiljogi hatásokkal rendelkezik”³¹ Szlovákiában, Litvániában, Horvátországban, Csehországban, Lettországban, Lengyelországban.

²⁶ 14/1995. (III. 13.) AB határozat, „Az Alkotmánybíróság az indítvány elbírálásakor abból indult ki, hogy a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellyel, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. A gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különműködése igen.” ABH, 1995, 82. 83. Indokolás II. rész

²⁷ Ptk. NEGYEDIK KÖNYV, MÁSODIK RÉSZ, II. CÍM A HÁZASSÁG ÉRVÉNYTELENSÉGE, I. Fejezet, A házasság érvénytelenségének okai, 4:9. §[A házasságkötési korhatár] (2) bek.

²⁸ MÁSODIK KÖNYV, MÁSODIK RÉSZ, A házasságkötéssel megszerzett nagykorúságot a házasság megszűnése nem érinti. IV. CÍM A KISKORÚSÁG MIATTI KORLÁTOZOTT CSELEKVŐKÉPESSÉG ÉS CSELEKVŐKÉPTOLENSÉG, 2:10. §[A kiskorúság] (1) (3) bek.

²⁹ A kijelentés kölcsönös megtörténte után az anyakönyvvezető a házasság létrejöttét megállapítja és a házasságkötés tényét a házassági anyakönyvbe bejegyezi. Lásd Ptk. NEGYEDIK KÖNYV, MÁSODIK RÉSZ, A HÁZASSÁG I. CÍM A HÁZASSÁGKÖTÉS 4:5. §[A házasság létrejötte] (1)(2)(3)

³⁰ Uo. „A házastársak kérelmére a házasság a nyilvánosság mellőzéseével, illetve - a jegyző engedélye alapján - a hivatalos helyiségen kívül más, erre megfelelő helyen is megkötődhet.” 4: 8(2)

³¹ SCHANDA Balázs: „A gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/a-gondolat-a-lelkiismeret-es-a-vallas-szabadsaga> (2018). A felsorolás a [72] [73] bekezdésben olvasható.

-negatív feltételek, a kizáró okok hiánya: a gyámhatósági engedély hiánya kiskorú esetén,³² érvénytelen annak a házassága, aki a házasság megkötésekor cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt állt,³³ érvénytelen annak a házassága, aki a házasság megkötésekor cselekvőképtelen állapotban volt,³⁴ ha a Ptk.-ban felsorolt rokoni, hozzátartozói kapcsolat áll fenn,³⁵ ha a házasság valamelyikének korábbi házassága fennáll.³⁶

-életközösség: bár a házasság definíciója nem utal rá, az életközösség kifejezés azt sugallja, hogy a felek nemcsak érzelmi, de gazdasági közösségben is élnek. A gyakorlatban ez a legkülönbözőbb formákban valósul meg a házastársak körében,³⁷ de a kifejezés azt *sugallja*, hogy ideális esetben a felek közösen vállalják egymás az anyagi terhek viselését is.³⁸

Ezek a házasság létrejöttének szabályai. A házasság felbontása bíróság előtt lehetséges. Csink Lóránt is utal az Alkotmánybíróság házasság felbontásával kapcsolatos határozatára, miszerint „a család védelmének állami feladata miatt nem tartotta az AB alkotmányellenesnek, hogy házasság felbontására csak bírói úton kerülhet sor.”³⁹

³² Ptk. NEGYEDIK KÖNYV, MÁSODIK RÉSZ, II. CÍM, I. Fejezet, 4:9.§ (4) „A gyámhatóság engedélye nélkül vagy a tizenhatodik életév betöltése előtt kötött házasság a házastárs nagykorúságának elérését követő hat hónap elteltével a megkötésének időpontjára visszamenőleg érvényessé válik, ha az érintett házastárs a fennálló házasságot e jogvesztő határidő alatt nem támadja meg, vagy kérelmére a bíróság a más jogosult által korábban ebből az okból megindított pert megszünteti.”

³³Uo. 4:10.§(2) „A gondnokság alá helyezett házassága a gondnokság alá helyezés megszüntetését követő hat hónap elteltével a megkötésének időpontjára visszamenőleg érvényessé válik, ha az a házastárs, akinek személyében az érvénytelenség oka megvalósult, a fennálló házasságot e jogvesztő határidő alatt nem támadja meg, vagy kérelmére a bíróság a más jogosult által korábban ebből az okból megindított pert megszünteti.”

³⁴ Uo. 4:11.§(2) „A házasság a házastárs cselekvőképességének visszanyerésétől számított hat hónap elteltével a megkötésének időpontjára visszamenőleg érvényessé válik, ha az a házastárs, akinek személyében az érvénytelenségi ok megvalósult, a fennálló házasságot e jogvesztő határidő alatt nem támadja meg.”

³⁵ Uo. 4:12. §[Rokoni, hozzátartozói kapcsolat]

(1) „Érvénytelen

a) az egyenesági rokonok házassága;

b) a testvérek egymással kötött házassága;

c) a testvérnek testvére vér szerinti leszármazójával kötött házassága; és

d) az örökbefogadónak az örökbefogadottal az örökbefogadás fennállása alatt kötött házassága.

(2) A testvérnek testvére vér szerinti leszármazójával kötött házassága nem érvénytelen, ha a jegyző e házassági akadály alól a házasságkötés előtt vagy a házasság fennállása alatt felmentést ad. Felmentés akkor adható, ha a házassággal létrejövő kapcsolat a születendő gyermekek egészségét nem veszélyezteti.”

³⁶ Uo. 4:13.§

³⁷ Például vannak házaspárok, ahol gazdasági közösség nem jön létre a felek között.

³⁸ Erre utalnak a házassági eskü szövegei is:

Katolikus eskü szövege:

„Isten engem úgy segítjen, Nagyasszonyunk, a Boldogságos Szűz Mária, hogy a jelenlévő N-t szeretem, szeretetből veszem feleségül/szeretetből megyek hozzá feleségül, Isten rendelése szerint, az Anyaszentegyház törvénye szerint, és hogy őt el nem hagyom holtomiglan, holtáiglan semmiféle bajában, Isten engem úgy segítjen.”

<http://lexikon.katolikus.hu/H/h%C3%A1zass%C3%A1gk%C3%B6t%C3%A9s%20szertart%C3%A1sa.html>,

Ordo celebrandi matrimonium. A házasságkötés szertartása. Közreadja a Magyar Katolikus Püspöki Kar, Bp. 1971.

Református házassági eskü:

„Én N.N. | esküszöm az élő Istenre, | aki Atya, Fiú, Szentlélek, | teljes Szentháromság, | egy, örök Isten, | hogy N.N.- t, | akinek most | Isten színe előtt | kezét fogom, | szeretem. | Szeretetből veszem el őt, | Isten törvénye szerint, | feleségül. | Hozzá hű leszek, | vele megelégszem, | vele szentül élek, | vele tűrök, | vele szenvedek, | és őt | sem egészségében, | sem betegségében, | sem boldog, | sem boldogtalan állapotában, | holtomiglan vagy holtáiglan, | hűtlenül el nem hagyom, | hanem egész életemben | hűséges gondviselője leszek. | Isten engem úgy segítjen (segéljen). | Ámen.” https://reformatus.hu/documents/280/MRE-okumenikus_esketesi_rend.pdf

³⁹ CSINK Lóránt: „Házasság és család” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/hazassag-es-csalad> (2018).2.1. A házasság mint életközösség[8] és 995/B/1990. AB határozat

VIII. A házastársak jogai és kötelességei egymás irányába

A házastársak a házasság megkötésekor, a házasság fennállása alatt és elvileg a házasság felbontásakor is egymásra tekintettel kellene, hogy eljárjanak. Ez a kötelék az, amely mind egymás irányába, mind a külvilág felé kifejezésre kell, hogy juttassa az egymás iránti tiszteletet és a felek összetartozását. Nézzük meg, hogyan fogalmazódik meg mindez a jog nyelvén.⁴⁰

A házastársak kötelesek:

- a hűségesküjüket megtartani, vagyis hűséggel tartoznak egymásnak,
- kötelesek céljaik elérése érdekében együttműködni, egymást támogatni,
- a házasélet és a család ügyeiben közösen dönteni, egymás és a gyermek érdekében figyelemmel,
- közösen dönteni lakóhelyük megválasztásáról.

A házastársak jogai:

- személyüket érintő ügyekben dönthetnek önállóan, de a család érdekében tekintettel,
- dönthetnek a házasságkötést követő névviselésről,
- a házasság felbomlása után tartást igényelhet az, aki önmagát nem képes eltartani,
- jogukban áll vagyoni viszonyaikat házassági vagyoni szerződéssel rendezni,
- jogukban áll rendelkezni a közös lakás használatát illetően,
- a feleknek lakáshasználati joguk lehet bizonyos feltételek esetén a házasság megszűnését követően is,
- jogukban áll házasságukat bármikor felbontani a bíróság előtt.

IX. A gyermek jogai és kötelezettségei

Az Alaptörvény megfogalmazása szerint a család alapja a házasság és a szülő-gyermek viszony. A szülő-gyermek kapcsolat alapja nemcsak vérségi kapcsolat (leszármazás) lehet, hanem örökbefogadás is. A gyermekek jogairól az Alaptörvényen és a Polgári Törvénykönyv rendelkezésein kívül részletesen az 1997. évi XXXI. törvény, vagyis a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény,⁴¹ az ENSZ Gyermekjogi egyezményét kihirdető 1991. évi LXIV. törvény⁴² és a Családvédelmi törvény⁴³ rendelkezik. Gyermekek azt a személyt tekintjük a fenti jogszabályok értelmében, aki 18. életévét nem töltötte be. A gyermek jogaiban egyúttal megnyilvánulnak a szülő kötelességei. „A gyermekjogok sajátos jellemzői, hogy hárompólusú jogviszonyokban léteznek: a bizonyos jogai gyakorlásában korábból-életéből fakadóan bizonyos mértékig és korig korlátozott (1) jogalany gyermek, (2) az alkotmányos intézményvédelem kötelezettjeként szereplő állam mellett, és (3) a szülő (gondviselő). A szülő-állam kapcsolatban a szülő alapjogi jogosultként van jelen, ennél fogva a gyermekjogokból következő kötelezetti pozíciója is különbözik az államétól. A szülő gyermekével szembeni kötelezettségeinek teljesítését az állam ugyanis lényegében a szülőket megillető alapjogok (a magánszféra-jogok, a családi élet védelme, a nevelés szabadsága) korlátozásával biztosíthatja. A szülő gyermekjogi kötelezettségei tehát egyúttal alapjogainak korlátozását jelentik, e kötelezettségeknek pedig ki kell állnia az alapjog-korlátozás próbáját (szükségesség-arányosság).”⁴⁴

⁴⁰ Lásd Ptk. NEGYEDIK KÖNYV CSALÁDJOG, MÁSODIK RÉSZ, A HÁZASSÁG, IV. CÍM A HÁZASTÁRSOK SZEMÉLYI VISZONYAI, III.IV. Fejezet, és V. VI. CÍM

⁴¹ 6-10., 11-11/B.§

⁴² 1-43.cikk

⁴³ 12-14.§

⁴⁴ LUX Ágnes: „A gyermekek jogai” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/a->

A törvények értelmében a gyermeknek joga van:

- emberi méltósága tiszteletben tartásához,
- családi környezetben felnőni, amely biztosítja a megfelelő testi-lelki-érzelmi fejlődését,
- ha ez nem lehetséges a gyermeknek joga van a helyettesítő védelemhez,
- a gyermeknek joga van vér szerinti családjá megismeréséhez,
- a gyermeknek joga van a bántalmazástól mentes élethez,
- a gyermeknek biztosítani kell, hogy személyiségét szabadon kibontakoztathassa,
- a gyermeknek joga van a születési nemének megfelelő önazonosságához,⁴⁵
- a hátrányos helyzetű gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy segítséget kapjanak,
- a fogyatékkal élő, tartósan beteg gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy különleges ellátást kapjanak,
- a gyermeknek joga van egészséges környezetben felnőni,
- a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a médiában a fejlődését elősegítő műsorokhoz hozzáférjen és joga van ahhoz is, hogy a veszélyes tartalmaktól védelemben részesüljön,
- a gyermek nevelése során tiszteletben kell tartani vallási és nemzeti hovatartozását,
- a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, az őt érintő kérdésekben véleményét életkorának megfelelően ki kell kérni,
- a gyermeknek joga van panaszt tenni saját védelmében,
- a gyermekek számára a jogokat minden megkülönböztetés nélkül kell biztosítani,
- a gyermeknek joga van állampolgárságot szerezni,
- a gyermeknek van egyesülési és gyülekezési joga,
- a gyermekeknek is védendő a becsülete és a jó hírneve,
- a gyermeknek a lehető legjobb egészségi állapothoz és ellátáshoz van joga, amibe beletartozik a megfelelő élelemhez és vízhez való jog,
- a gyermekeknek joguk van a szociális biztonsághoz,
- a gyermeknek joga van az oktatáshoz,
- a gyermekeknek joga van a pihenéshez és a szabadidőhöz,
- a gyermeket védeni kell a gazdasági kizsákmányolás ellen,
- a gyermeknek joga van védelemhez a nemi erőszak és kizsákmányolás ellen,
- a gyermeknek joga van ahhoz, hogy önkényesen ne fosszák meg szabadságától,
- a gyermekeknek joga van ahhoz, hogy 15. életévük előtt ne sorozzák be őket.

A gyermekek jogainak védelmében meg kell említenünk két jelentős alkotmányjogi intézményt, elsőként az alapvető jogok biztosát, vagyis az ombudsmant. A 2011. évi CXI. törvény értelmében az alapvető jogok biztos tevékenysége során – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a gyermekek jogainak védelmére. Az oktatási jogok miniszteri biztos⁴⁶ a másik jogvédő, akinek eljárása hivatalból vagy kérelemre egyaránt indulhat. A köznyelvben gyakran ombudsmanként emlegetett jogintézmény jogállását tekintve nem ombudsman, de eszközei (ajánlás, beszámoló) valóban hasonlóak. Egyedi ügyben – írásbeli beadvánnyal – az oktatási jogok biztosához fordulhat a gyermek, a tanuló, annak szülője, a pedagógus, valamint a hallgató, a kutató, az oktató, valamint azok közössége, ha megítélése szerint védett jogait sérelem érte, vagy azokra nézve sérelem közvetlen veszélye áll fenn. Hivatalból pedig eljárás határidő nélkül indítható.⁴⁷

gyermekek-jogai (2018). 1.1. A jogviszony specialitása, [5] bekezdés

⁴⁵ Magyarország Alaptörvénye, XVI. cikk (1) bekezdés

⁴⁶ 40/1999. (X. 8.) OM rendelet az Oktatási Jogok Miniszteri Biztosa Hivatalának feladatairól és működésének szabályairól

⁴⁷ 40/1999. (X. 8.) OM rendelet, 4-5.§

A gyermek kötelezettségeinek⁴⁸ sorában különösen az alábbiakat emelhetjük ki:
-a gyermek kötelessége együttműködni szülőjével, törvényes képviselőjével,
-kötelessége eleget tennie tanulmányi kötelezettségének (az alapfokú oktatásban),
-kötelessége tartózkodnia az egészségét károsító életmódtól,
-az Alaptörvény értelmében a nagykorú gyermek kötelessége gondoskodni rászoruló szüleiről.⁴⁹ Ezt a kötelességet úgy kell értelmezni, hogy a nagykorú gyermek nem köteles saját létfenntartását veszélyeztetni rászoruló szülei tartásával.⁵⁰

X. Egyéb párkapcsolati formák

X.1. A bejegyzett élettársi kapcsolat

Az egyéb párkapcsolati formák közül elsőként a bejegyzett élettársi kapcsolatot elemezzük, mert ezt a jogalkotó külön törvényben nevesíti. Erről az együttélési formáról külön törvény rendelkezik, amely a cikk megírásának idején a 2009. évi XXIX. törvény. Ez nem jelent erősebb jogvédelmet, hiszen a bejegyzett élettársak nem minősülnek családnak, csupán jogállásuk az, amely kellőképpen tisztázott a külön törvény alapján. Ennek értelmében két azonos nemű, 18. életévét betöltött személy hozhat létre anyakönyvvezető előtt megjelenve bejegyzett élettársi kapcsolatot, amely a házasságkötéshez hasonlóan nyilvánosan, két tanú együttes jelenlétében jön létre. Ellentétben a házasságkötéssel, kiskorú személy nem hozhat létre bejegyzett élettársi kapcsolatot. A házasságkötéssel szintén azonos módon követelmény, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatot megelőzően a leendő bejegyzett élettársak az anyakönyvvezető előtt nyilatkozzanak arról, hogy bejegyzett élettársi kapcsolatuknak nincs törvényes akadálya, valamint igazolniuk kell, hogy bejegyzett élettársi kapcsolatuk törvényes feltételei fennállnak. Ha a felek valamelyikének egészségi állapota közeli halállal fenyeget, a bejegyzett élettársi kapcsolat azonnal létrehozható.⁵¹

Ez a párkapcsolati forma áll legközelebb a házasságkötéshez, így lényegében az azonos nemű párok házasságaként is szokás emlegetni. A világ több országában azonban az azonos nemű párok házasságot köthetnek, vagyis a heteroszexuális párok számára nyitva álló azonos megnevezésű jogintézményt a „házasság”-ot vehetik igénybe. A témakör rendkívül megosztó, vannak, akik szerint már régen biztosítani kellene a világ valamennyi országában az azonos nemű pároknak a házasság intézményét, míg mások szerint már eddig is sok jogot kaptak, hiszen a szentségi házasság kizárólag férfi és nő érzelmi és gazdasági kapcsolatát takarhatja.

A bejegyzett élettársi kapcsolat joghatásai, hogy ha törvény eltérően nem rendelkezik:⁵²

- a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra alkalmazni kell,
- a házastársra vagy házastársakra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársra vagy bejegyzett élettársakra alkalmazni kell,
- az özvegyre vonatkozó szabályokat az elhunyt bejegyzett élettárs túlélő bejegyzett élettársára alkalmazni kell,
- az elvált személyre vonatkozó szabályokat arra a személyre, akinek bejegyzett élettársi kapcsolatát megszüntették,
- a hajadonra, nőtlenre vonatkozó szabályokat arra a személyre, aki még nem volt házas, és bejegyzett élettársi kapcsolatot még nem létesített, és
- a házaspárra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársakra alkalmazni kell.

⁴⁸ Gyvt.10.§

⁴⁹ XVI. cikk (4)

⁵⁰ Az Alkotmánybíróság 27/2013. (X. 9.) AB határozata

⁵¹ 1-2.§

⁵² 3.§

- a bejegyzett élettársakra a házastársak által történő közös gyermekké fogadásra vonatkozó szabályok nem alkalmazhatóak.
- a bejegyzett élettársi kapcsolat apasági vélelmet nem keletkeztet.
- a házastársak névviselésére vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak a bejegyzett élettársakra.⁵³
- az emberi reprodukcióra irányuló, külön törvény szerinti eljárásoknak a házastársakra vonatkozó rendelkezései a bejegyzett élettársakra nem alkalmazhatóak.

A bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnik az egyik bejegyzett élettárs halálával, bírósági felbontással vagy közjegyző általi megszüntetéssel. A bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnésére a házasság megszűnésére vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kell. A bejegyzett élettársi kapcsolatot a felek közös megegyezése alapján a közjegyző nemperes eljárásban szünteti meg.⁵⁴

X.2. A de facto élettársak, a nyilatkozó és a regisztrált élettársak

Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy az élettársak⁵⁵ házasságkötés nélkül de facto együttélő személyek, akik szintén érzelmi és gazdasági kapcsolatban állnak egymással, de lehetnek különeműek vagy azonos neműek is. További feltétel, hogy az élettársak nem állnak egymással rokonságban vagy testvéri kapcsolatban.

A nyilatkozó élettársak tehát nem kell, hogy azonos neműek legyenek ellentétben a bejegyzett élettársakkal, a nyilatkozó élettársak nyilvántartását⁵⁶ pedig a Magyar Országos Közjegyzői Kamara vezeti (MOKK).⁵⁷ Bizonyos szituációkban szükség lehet annak igazolására, hogy a felek élettársi kapcsolatban élnek egymással, az említett nyilvántartás pedig ezt közhitelesen igazolja. A bejegyzést a felek közösen kérik a közjegyző előtt, a megszüntetést elég az egyik félnek kérvényeznie. A közjegyző végzést hoz a bejegyzésről. *Amennyiben tehát a felek nem csupán közjegyzői okiratba kívánják élettársi kapcsolatukat foglaltatni, hanem az Élettársi Nyilatkozatok Elektronikus Nyilvántartásába (ENYER) is kérik felvételüket, akkor regisztrált élettársaknak nevezzük őket.*

A bejegyzés⁵⁸ napjától tudják a felek kapcsolatuk fennállását bizonyítani, az adatokat a nyilvántartás 100 évig tartalmazza.⁵⁹ Amennyiben csak közjegyzői okiratba kívánják élettársi kapcsolatukat foglaltatni a felek, akkor korábbi időpont megjelölését is kérhetik. Az élettársi kapcsolat igazolására szükség lehet banki hitelügyintézés esetén vagy a munkáltató felé illetve „lombikprogram”-ban való részvételnél is.

⁵³ 3.§(3) bek. „Bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése esetén a bejegyzett élettárs volt férje nevét a házasságra utaló toldással nem viselheti tovább, és ez a joga akkor sem éled fel, ha a bejegyzett élettársi kapcsolata megszűnt. Ha a leendő bejegyzett élettárs a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítését megelőzően házassági névként volt férje nevét vagy családi nevét viseli a házasságra utaló toldással, és házassági nevét nem módosítja másik házassági névviselési formára, a születési családi nevének viselésére jogosult.”

⁵⁴ 4.§

⁵⁵ Ptk. NEGYEDIK KÖNYV, CSALÁDJOG, HARMADIK RÉSZ, AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT CSALÁDJOGI HATÁSAI, VII. VIII. CÍM, XXV. CÍM AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT

⁵⁶ 83/2009. (XII. 30.) IRM rendelet az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásának vezetéséről, az abból történő adatszolgáltatás szabályairól, valamint az egyes kapcsolódó rendeletek módosításáról

⁵⁷ Lásd részletesen: <https://www.mokk.hu/ugyfeleknek/elettarsi-nyilatkozatok-nyilvantartasa.php>

⁵⁸ 8.§(3) Az élettársi nyilvántartásba adat bejegyzése az erre szolgáló elektronikus adatlap kitöltésével történik.

⁵⁹ 83/2009. (XII. 30.) IRM rendelet, 13.§

Az élettársi kapcsolat joghatása, hogy ha a felek különeműek, apasági vélelmet is keletkeztethet.⁶⁰ A különemű élettársak részt vehetnek humán reprodukciós eljárásban,⁶¹ de örökbefogadni nem jogosultak.⁶²

Az élettársak is köthetnek egymással vagyoni jogi szerződést, és az élettárs is kérhet tartást bizonyos feltételek fennállása esetén.⁶³ Az a tény, hogy az élettárs csak akkor kérhet tartást, ha közös gyermek született a kapcsolatból és az élettársi kapcsolat legalább egy évig fennállt, azt sugallja, hogy a gyermek az a személy, akinek révén a családi kapcsolat létrejön, a felek egymás közti viszonya nem minősül családnak. Az élettársi kapcsolat megszűnése esetén is lehetőség van a másik élettárs kizárólagos jogcíme alapján közösen használt lakás további használatára, melynek feltételei szintén a korábban legalább egy évig fennállt élettársi kapcsolat és a közös kiskorú gyermek.

Ha élettársi vagyoni jogi szerződés eltérően nem rendelkezik, az élettársak az együttélés alatt önálló vagyonszerzőknek minősülnek.⁶⁴ Az élettársi kapcsolat megszűnik, ha a felek házasságot kötnek, vagy élettársi kapcsolatukat megszüntetik.

XI. Tendenciák a gyakorlatban

Végül vessünk egy pillantást arra a kérdésre, hogy hogyan alakult a házasságkötések és a gyermekszületések száma az elmúlt évtizedekben 1900-2021 között hazánkban, és hogyan alakul a világban az azonos nemű párok házasságkötésének engedélyezése. Ezek a folyamatok bár változhatnak, és változtathatnak irányt is, de nem valószínű, hogy a változások gyorsan és radikálisan következzenek be, ezért irányadó az a folyamat, amely napjainkban zajlik.

Az azonos nemű személyek jelenleg házasságot köthetnek a világ több országában, ezek a következők: Argentína, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Brazília, Kanada, Kolumbia, Costa Rica, Dánia, Ecuador, Finnország, Franciaország, Németország, Izland, Írország, Luxembourg, Málta, Mexikó, Hollandia, Új-Zéland, Norvégia, Portugália, Dél-Afrika, Spanyolország, Svédország, Taivan, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok, Uruguay.⁶⁵ Megállapíthatjuk, hogy a téma napirenden van a világ több országában, akár a tilalom kimondásával, (Japán, Dél-Korea) akár a törvényhozói engedély megadásával. Helyesen állapítja meg Szabó Zsolt írásában⁶⁶ hogy az azonos nemű személyek házasságáról való döntés valójában nem jogi, hanem politikai döntés, függ a mindenkorai kormányok (parlamentek)

⁶⁰ NEGYEDIK KÖNYV, NEGYEDIK RÉSZ, X.CÍM, IX. Fejezet, Az apai jogállás keletkezése, 4:100.§

⁶¹ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről, 166-167.§

⁶² NEGYEDIK KÖNYV, NEGYEDIK RÉSZ, XI. CÍM, XII. Fejezet, Ptk. 4:121.§ (1) „Gyermekeket – a rokonok és a szülő házastársa általi örökbefogadás, valamint a (4) bekezdésben foglalt eset kivételével – csak házastársak fogadhatnak örökbe. (4) Kivételesen – törvényben meghatározott, különös méltánylást érdemlő esetben és kormányrendeletben meghatározott eljárás lefolytatásával -, az ott szabályozott egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmassága is megállapítható.”

⁶³ NEGYEDIK KÖNYV, HARMADIK RÉSZ, AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT JOGI HATÁSAI, VII. CÍM, 4:86. §[Az élettársi tartásra való jogosultság]

(1) „Az életközösség megszűnése esetén volt élettársától tartást követelhet az, aki magát önhibáján kívül nem képes eltartani, feltéve, hogy az életközösség legalább egy évig fennállt és az élettársak kapcsolatából gyermek született.

(2) Ha a volt élettárs a tartásra az életközösség megszűnését követő egy év eltelté után válik rászorulttá, volt élettársától tartást különös méltánylást érdemlő esetben követelhet.”

⁶⁴ HATODIK KÖNYV, HARMADIK RÉSZ, LXVII. Fejezet, XXV.CÍM, 6:516. §[Élettársak közötti törvényes vagyoni jogi rendszer] (1) bek.

⁶⁵ Szilvay Gergely: Az azonos neműek házassága: érvek és ellenérvek, Doktori (PhD) értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Politikaelméleti Doktori Iskola, 2020. http://real-phd.mtak.hu/1078/1/Szilvay_Gergely_disszertacio.pdf, 5.o.1-es lábjegyzet

⁶⁶ Szabó Zsolt: A házasság és a család alkotmányos védelme, In: Alapjogok, Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon, szerk. Bódi Stefánia-Schweitzer Gábor, Bp., 2021. Ludovika Egyetemi kiadó, 369.o.

politikai irányvonalától. Hozzáteszi, hogy „ha alapjogként fogjuk fel, hogy az azonos neműeknek szabadságuk van arra, hogy a házasság intézményének lényeges tartalmi elemeit saját lelkiismereti meggyőződésükhöz, szabad akaratukhoz igazítsák, akkor ez nemcsak az azonos nemű párok házassága előtt nyitja meg az utat, hanem potenciálisan más lényeges elemek (akár a monogámia) is módosíthatóvá válnak.”⁶⁷

Ami a házasságkötések számát illeti az 2010-ben érte el a mélypontot, ha ezer lakosra nézzük a statisztikát. 35520 házasságkötés volt ebben az évben, azóta emelkedő tendencia tapasztalható. 2021-ben 72030 házasságot kötöttek Magyarországon. A házasságkötések számának utóbbi években történő emelkedése összefüggésbe hozható a családtámogatási rendszerrel is, az Alaptörvény értelmében Magyarország támogatja a gyermekvállalást és a családokat, ezek a rendelkezések különféle intézkedések formájában érvényesülnek a gyakorlatban. A 2010-es mélyponthoz csak a 2009, 2011, 2012, 2013-as évek adatai hasonlíthatóak. A legtöbb házasságot a rendelkezésre álló adatok szerint egyébként 1949-ben kötötték hazánkban, összesen 107820-at.⁶⁸ A házasságkötések számát tekintve nem állunk rosszul európai viszonylatban. Nálunk alacsonyabb a házasságkötések száma Lettországon, Litvániában, Olaszországban, Portugáliában.⁶⁹

A gyermekszületek száma hazánkban 2019-ben 89193 volt, amely folyamatos csökkenést jelent, ha 1900-tól nézzük az adatokat. 1900-ban 268019 gyermek született egyébként, majd ez a szám fokozatos csökkenésnek indult.⁷⁰

Összességében megállapíthatjuk a családot, a házasságot ért kihívások tükrében, hogy az alkotmányjog és a jogalkotás feladata a változó világban, hogy kövesse az újonnan életre hívott változásokat, formákat, tendenciákat, párkapcsolatokat, reagáljon ezekre, értelmezze és szabályozza azokat összhangban az adott állam alkotmányos értékrendszerével.

XII. De lege ferenda javaslatok

A változások követése a jog alapvető feladata. Nem vitatható hogy annyi változással kell szembenéznünk, amely korábban nem jellemezte sem a társadalmat sem a jogot. Mindez nem jelenti azonban azt, hogy valamennyi kihívást a jognak azonosan, azonos védelmi szinten kellene kezelnie. A szabályozás megfelelő, amennyiben demokratikus módon, nem diszkriminatívan, az egyes csoportoknak jogokat biztosítva, nem önkényesen, az emberi méltóságot nem sértve, demokratikus környezetben valósul meg.⁷¹

Tekintettel arra, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat házassági joghatásokkal rendelkezik, célszerű lenne a családjogi viszonyok között szabályozni. Valamennyi párkapcsolati forma szabályozása javasolt véleményem szerint a Polgári Törvénykönyvben a normavilágosság követelménye alapján, már csak azért is, mert a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a jogban járatlan polgárok nem igazodnak el a különböző jogintézmények között. Bejegyzett élettársi kapcsolat, regisztrált élettársak, nyilatkozó élettársak vagy „csak” de facto élettársak még 2022-ben is áttekinthetetlenül bonyolult rendszert képeznek sok ember számára. (Az élettársak fogalma a Polgári Törvénykönyv kötelmi részében szabályozott ugyan, a polgári jogi társasági szerződés után és a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség előtt, amely arra utal, hogy a jogalkotó nem a családjogi viszonyok között kívánta szabályozni, ezzel is preferálva a házasságot, mint jogi formát.) Természetesen mindegyik forma jogilag

⁶⁷ Szabó Zsolt: i.m. 369.o.

⁶⁸ https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html

⁶⁹ Pári András: Nálunk a legnépszerűbb a házasság az Európai Unióban, 2022.05.23.

<https://magyarnemzet.hu/velemeney/2022/05/nalunk-a-legnepszerubb-a-hazassag-az-europai-unioban>

⁷⁰ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html

⁷¹ 3003/2021. (I. 14.) AB Határozat [14][29][40][46][67]bek.

szabályozott megfelelő jogforrási szinten, így a nyilatkozó és a regisztrált élettársak fogalma például fellelhető az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvényben is, valamint a korábban hivatkozott igazságügyminiszteri rendeletben, (83/2009. (XII. 30.) IRM rendelet) de kevésbé valószínű, hogy ezek ismerete széles körben elterjedt. Az olyan alapvető jelentőségű törvények, kódexek ismerete viszont, mint a Ptk. és a Btk. a tapasztalatok szerint elterjedtebb az állampolgárok körében. A házasság preferálása egyértelmű a magyar jogban. A házasság „történelmi múltja”, érzelmi komolysága, emberi és nem utolsósorban alkotmányjogi jelentősége továbbra sem vitatható.